
DEN ÆSTETISKE DAGBOG SOM REDSKAB TIL VIDEREUDDANNELSE

Artikel af Edith Zeier-Draxl
2023

I løbet af efterkrigstiden har de kunstpædagogiske positioner bevæget sig fra et kunstperspektiv til et verdensperspektiv, fra en kunstforståelse til en verdensforståelse. Samtidig skifter positionen fra et modtagerperspektiv til et aktørperspektiv. I lyset af denne forandringsproces bliver grundlaget for at arbejde med æstetiske dagbøger beskrevet i det følgende. Den æstetiske dagbog tjener i denne sammenhæng som et redskab til at reflektere over de handlinger og processer, man sætter i gang, når man arbejder sammen med ikke-kunstnere inden for feltet: Socialt Engageret Kunst. Den æstetiske dagbog er således et redskab, der gør det muligt at lære igennem selviagttagelse og refleksion.

HVAD BETYDER ÆSTETISK ERFARING?

For at forstå denne aktivitet vender vi først blikket mod begrebet *aisthesis*. I den oprindelige betydning refererer dette begreb til den sanselige perception. *"I den æstetiske oplevelse bliver den sanselige perception af et medium, som vi ellers anvender til at søge viden igennem, til en proces, der bærer målet i sig selv..."* (Dietrich et al. 2012, s.16). Derved bliver perceptionen og du-forholdet til et jeg-tema. Filosoffen Alexander Gottlieb Baumgarten (1750) tilskriver den samme kognitive evne som logik. Hans kernetese lyder: I modsætning til logikken er den erkendelse, som den æstetiske perception muliggør, åben og ubestemt. Den igangsætter en spørgeproces.

Dermed handler det ikke om at genkende eller registrere det', der allerede er kendt. Det handler derimod om en glædelig foruroligere. Allerede hos Baumgarten fokuserede den videnskabelige æstetik på den sanselige perception som erkendelses- og oplevelsesform (Se Dietrich et al. 2012, s. 16). Den sanselige perception sætter oplevelsen - og ikke det', der har udløst oplevelsen - i centrum. Immanuel Kant beskriver det på lignende vis. Det handler om perceptionens forhold til subjektet, og det indebærer også, at alle mennesker kan opfatte den samme situation forskelligt. (Jf. Dietrich et al. 2012, s.17f.).

Den æstetiske perception er ikke bundet til bestemte genstande. Den æstetiske virkning vokser ud af den æstetiske perception: Det rejser således spørgsmålet om, hvad det er, der sker mellem mig og objektet, som stimulerer den æstetiske perception. Herfra udfolder den æstetiske oplevelse sig, og det betyder, at jeg erkender virkningen af den æstetiske perception og kan indgå i en samtale med andre om den.

PERCEPTION – VIRKNING - ERFARING

Denne tre-trins proces – perception-virkning-erfaring – er understøttet af andre nutidige teorier og findes også hos kunstpædagogen Andrea Sabisch i hendes refleksioner over æstetisk erfaring. I 2009 udviklede hun en model, der på samme måde antager, at den æstetiske erfaring udgør et grundlæggende led i vores møde med verden: "*Det er forsåvidt radikalt i og med, at æstetisk erfaring derved ikke alene er én måde at erfare på ved siden af andre måder, men snarere lægger grunden til eller motiverer enhver anden erfaring...*" (Sabisch 2009, s. 15).

Hun henviser til filosofen Bernhard Waldenfels, der tager udgangspunkt i begrebsdyaaden patos og respons. Patos betyder, at man bliver ramt af noget fremmed: "*Patos er derved en rystelse (Waldenfels, 2015, s.111) af ens' egen erfaring...*" og den viser sig "*i form af et pludseligt glimt, et eksplosivt brag...*" (Waldenfels, 2015), s.20, citeret fra Wendt, 2017). Det fremmede er imidlertid ikke noget helt andet, men åbner derimod mulighed for et respons fra selvet. Dog: "*Patos og respons er som to led i en kæde, der aldrig lukker. Det ene kan ikke udledes af det andet...*" (Waldenfels, 2015, s.23). Mellemrummet mellem patos og respons kalder Waldenfels *diastase*. *Dyaden* udvikler sig dermed til den begrebsmæssige *triade* patos-diastase-respons.

Som Sabisch påpeger, bliver "*forvandlingen af noget, vi bliver ramt af, til noget, vi reagerer på*" heri gennem beskrevet (Sabisch 2009, s. 15). Det kreative responsarbejde sker i diastasen, brudlinien, mellem de to, som også har en tidsmæssig dimension. I reaktionen på det fremmede kan der opstå nye differentieringer - som svarer til selvets orden - og dermed nye muligheder for at få adgang til nye virkeligheder, altid i bevidstheden om, at disse aldrig helt kan fattes og forstås (se også Derrida 1976). Denne oplevelse er netop den æstetiske erfarings øjeblik.

Ens' egne svar kan gives inden for en bred vifte af medier (sproglige, situative-fysiske, visuelle) og animerer således både den skabende og kunstneriske forskningsproces. At kunne forstå andres svar kræver en yderligere fortolkningsproces og/eller samtaleproces, hvorved processen bliver intersubjektiv.

DIASTASE - ØJBLIKKET FOR IRRITATION, NYORIENTERING OG LÆRING

Brudlinien eller mellemrummet, diastasen, er det punkt, hvorfra den kunstneriske eller æstetiske forskning udfolder sig. Udgangspunktet for denne ret nye disciplin er tesen om, at kunstneriske processer også kan være et sted for videnproduktion. Begrebet kunstnerisk forskning refererer til forskning generelt, mens begrebet æstetisk forskning mere benyttes inden for kunstformidling og kunstpædagogik.

Det sidstnævnte hænger inden for det tysksprogede område eksempelvis sammen med tilgange hos læreren og kunstneren Helga Kämpf-Jansen. Hun betragter kunstpædagogik som æstetisk forskning og bidrager dermed til den aktuelle kunstneriske diskussion (om kunstarternes sammenvævning med andre områder som for eksempel hverdagen, kunstarternes „sønderrivning“, opløsning af genregrænser mv.).

Processen inden for kunstpædagogik og æstetisk forskning kan være ensartet. Men de forventede resultater er forskellige. Begge forudsætter, at videnproduktionen hænger sammen med det forskende subjekts position, et perspektiv, der generelt har været fremherskende inden for forskningen.

De følgende forklaringer refererer til begrebet kunstnerisk forskning. "*Kunstnerisk forskning sigter mod viden produceret i og gennem kunstneriske praksisser og æstetiske fremstillingsformer, som formidles på deres egne præsentationsmåder og i modtagelsesstrukturer, der adskiller sig grundlæggende fra andre videnskabers...*" (Annemarie Matzke, 2012) Der er tale om to former for viden, nemlig: at vide „hvordan“ og at vide „hvad“ (knowing how and knowing what).

Det førstnævnte – „at vide hvordan“ - refererer til en dagligdags og praktisk viden, der er tilgængelig, uden at man kender de tilsvarende regler. „At vide hvad“ refererer primært til en teoretisk viden, der kan navngives og udtrykkes i regler. (Se Annemarie Matzke, 2012). De to vidensformer er ligeværdige ifølge Gilbert Ryle. Kunstens særlige potentiale ligger netop i, at de to vidensformer mødes og overlapper hinanden (Ryle 2002). Ny viden opstår gennem sammenvævningen, som viser sig at være subjektiv, relationel og processuel.

DAGBOGENS ARBEJDSPROCES

Videnproduktion gennem kunstnerisk forskning sætter også rammen for arbejdsprocessen omkring den *æstetiske dagbog*. Udgangspunktet for processen kan både være en åben forskningsproces og spørgsmål, som er diskuteret og udviklet på forhånd. I det foreliggende projekt ARTWORK gælder det spørgsmål, der har knyttet sig til processer inden for *socialt engageret kunst* (Socially Engaged Art). I sådanne sammenhænge er det vigtigt, at spørgsmålene er formuleret så åbent, at der er plads til uventede erkendelsesøjeblikke og processer.

Hvordan finder det sted i praksis? I den æstetiske erfaringsproces danner man sig først et holistisk og sanseligt billede af situationen. Det næste skridt vedrører den virkning, som situationen giver anledning til, altså diastasen. Det er det øjeblik, som muliggør nye erkendelser. Den virkning, som et øjeblik uvidenhed, irritation eller søgen kan udløse, bliver forstørret ved hjælp af kunstneriske processer og materielt-æstetiske virkemidler - bliver trukket tidsmæssigt ud og anskuet fra forskellige vinkler.

De kunstneriske processer, der sættes i gang, kan være mangfoldige. Ved hjælp af dem bliver der indsamlet dokumenteret, reflekteret og researchet. Fra dette tidspunkt kan processen fortsætte og gentage sig. Nye perceptioner er til stadighed mulige. Yderligere spørgsmål kan opstå. Det betyder også, at det er mere udbytterigt, hvis arbejdet med den æstetiske dagbog ledsager den samlede arbejdsproces i et projekt.

Til slut bliver det materiale, der er skabt, bearbejdet, ordnet og struktureret. Der fastlægges en kunstnerisk fremstillingsform, som vil udgøre et respons. Man kan for eksempel benytte en verfremdningseffekt eller udarbejde collager, demontager mv. Det er herefter vigtigt at tale om resultatet og italesætte de erfaringer, der har givet anledning til yderligere indsigter. Erkendelser formuleres altid mundtligt eller skriftligt, det vil sige sprogligt.

ARBEJDET MED DEN ÆSTETISKE DAGBOG OG FORBINDELSEN TIL AKTIONSFORSKNING

I ARTWORK projektet kombineres spørgsmålene om den æstetiske dagbog med aktionsforskning. Aktionsforskning er ikke en ny opfindelse, men et andet ord for systematisk reflekteret praksis (jf Posch). Aktionsforskningen har i lyset af samfundets hurtige forandringsprocesser og de deraf følgende nye krav - også vundet i betydning inden for kunstneriske, partipatoriske arbejdsprocesser og rammerne for Socialt Engageret Kunst.

Derudover hjælper aktionsforskningen til at håndtere komplekse samfundsmæssige krav og til at præsentere ens eget arbejde på en kompetent måde. Posch skelner mellem udviklings- og erkendelsesinteresser. Spørgsmålet er herved: Hvad ville jeg opnå, og hvad er der faktisk sket? Ligesom inden for aktionsforskningen handler det om en selvstyret faglig videreudvikling gennem forskning og refleksion over egen arbejdsproces som kunstner inden for Socialt Engageret Kunst. Spørgsmålene er knyttet til praksis og udvikler sig i takt med menneskers konkrete arbejds erfaring. I ARTWORK projektet er der blevet forsket i de sociale processer og kunstneriske strategier. Konkret handler det om kunstnerens egen arbejds motivation, om deltagernes motivation og deres særlige behov, om gruppeprocesser og hvilke kunstneriske strategier, der igangsætter hvilke processer mv.

Sammenhængen mellem kunstnerisk forskning og aktionsforskning findes også i et andet punkt: Det er nødvendigt at tage hensyn til iagttagelser, som kan virke irriterende, når de afviger fra ens egne forventninger (Posch). Men det er et vigtigt at tage hensyn til sådanne observationer, når man skal konfrontere sig med sit eget arbejde og offentliggøre resultaterne. Det er således essentielt for arbejdet med den æstetiske dagbog, at der er diskussioner undervejs i processen såvel som diskussioner i gruppen og med andre professionelle, når slutresultaterne foreligger.

Som eksempel kan nævnes en samtale med instruktøren Anja Wohlfahrt om en æstetisk dagbog. Anja Wohlfahrt arbejdede sammen med 14 unge på en teateraften, der satte fokus på de unges holdning til livet under titlen: "Cafe Depresso". Det var en rørende aften, som synliggjorde det pres og den ensomhed, de unge føler – og det problematiske forhold, de har til deres kroppe.

Samtalen om den æstetiske dagbog med instruktøren fokuserede i første omgang på hendes evne til at danne en gruppe med 14 vidt forskellige personer og arbejde frem mod et resultat, som de alle kunne identificere sig med. Det gjorde hun særdeles godt. På spørgsmålet om, hvad der gjorde det muligt, fremhævede hun den gode kommunikation med alle de involverede unge som en vigtig faktor. Hun beskrev også, hvordan hun havde etableret den gode kommunikation. Det handlede om at opbygge gensidig tillid, men også om at kunstneren – instruktøren – havde tillid til sin egen formåen. Hendes egen erkendelse ved slutningen af processen var netop, at hun skulle have mere opmærksomhed på sin selvtillid. (Jf film om samtale mellem Edith Zeier-Draxl og instruktøren Anja Wohlfahrt).

LITTERATUR

Cornelie Dietrich, Dominik Krinninger, Volker Schubert (2012): Einführung in die Ästhetische Bildung

Blohm, Manfred et al. (Hrsg.) (2006): Über ästhetische Forschung. Lektüre zu Texten von Helga Kämpf-Jansen. München: kopaed.

Sabisch, Andrea (2009): Aufzeichnung und Ästhetische Erfahrung. In: Pazzini, Karl-Josef (Hrsg.): Kunstpädagogische Positionen, Bd. 20. Hamburg. Online im Internet: http://hup.sub.uni-hamburg.de/volltexte/2009/90/pdf/HamburgUP_KPP20_Sabisch.pdf [Stand: 2014-03-25].

Derrida, Jacques (1976): Die Schrift und die Differenz. Frankfurt am Main: Suhrkamp.

Matzke, Annemarie: <https://www.kubi-online.de/artikel/kuenstlerische-praktiken-wissensproduktion-kuenstlerische-forschung>
Eingesehen am 10.4. 2023

Ryle, Gilbert (2002): Der Begriff des Geistes. Stuttgart: Reclam.

Posch, Peter: https://kphvie.ac.at/fileadmin/Dateien_KPH/Forschung_Entwicklung/Service_Downloads/Archiv_Veranstaltungen/Vortrag_Aktionsforschung-KPH.pdf

Waldenfels, Bernhard (2015): Sozialität und Alterität, Frankfurt am Main: Suhrkamp

Wendt, Alexander N. (2017): Bernhard Waldenfels: Sozialität und Alterität. Modi sozialer Erfahrung. Suhrkamp Verlag (Berlin) 2015. ISBN 978-3-518-29737-7. In: socialnet Rezensionen, ISSN 2190-9245, <https://www.socialnet.de/rezensionen/22756.php>, Datum des Zugriffs 16.04.2023.

Artiklen er oversat af Margit Helle Thomsen, maj 2023

Europa-Kommissionens støtte til produktionen af denne publikation udgør ikke en godkendelse af indholdet, som kun afspejler forfatterens egne synspunkter, og Kommissionen kan ikke holdes ansvarlig for den brug, der måtte blive gjort af de deri indeholdte oplysninger.